De kleine mechanieken van het wonen

Ons huis is iets dat we koesteren. Het boezemt vertrouwen in. Thuis zijn is zo vanzelfsprekend dat we er zelfs niet meer bij stil staan. Er gaat heel veel om in onze huizen en alhoewel zich dat vlak onder onze neus afspeelt zijn we er vaak blind voor. Voor architecten lijkt het ons alvast een boeiende uitdaging om de alledaagse en kleine mechanieken bij ons thuis met andere ogen te bekijken. We kijken in wat volgt dan ook met grote ogen naar kleine dingen.

Tekst: Ruth Soenen - Foto: ID/photo agency - Fred Debrock

Gewoontebeestjes

De leefbaarheid in onze huizen valt terug op gewoontes en routines die gaandeweg tot stand komen. We kunnen dat goed zien bij net samenwonende koppels die hun individuele gewoontes in een gedeelde choreografie moeten samenbrengen om de huisvrede te bewaren. Er ontstaan patronen in hoe ze samen de badkamer gebruiken en in de keuken aan de slag gaan. Zo kan het bijvoorbeeld voorkomen dat pas gehuwde mannen moeilijk afscheid kunnen nemen van hun console en games, terwijl hun wederhelft de technologische apparatuur liever niet de woonkamer ziet domineren. Vernuftige opbergsystemen of het reserveren van een aparte gamekamer, de meer recente versie van de zogenaamde *man cave*, zijn dan oplossingen om het samenleven te doen slagen. Bij net gepensioneerde koppels kan de goedgeoliede woonmechaniek beginnen haperen nu ze elke dag op elkaars lip zitten. Nieuwe alledaagse tactieken moeten gevonden worden om opnieuw scherp te stellen waar ze graag samen zijn en waar toch liever even apart. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in de bibliotheek 's ochtends menig oudere Vlaamse man de leestafel bezet, als was het hun eigen woonkamer, met een heuse pikorde tussen deze mannelijke habitués rond wie als eerste de meest populaire krant kan lezen. Een stukje huiselijkheid brengen we ook graag naar andere plekken, zoals tijdens een dagje aan zee wanneer we ons accommoderen op het strand met dekens, parasol en picknickmand of gewoon door de week als vaste klanten in een eethuisje. Dergelijke alledaagse tactieken brengen enerzijds gezelligheid op een andere plek in het publieke domein en anderzijds wat noodzakelijke afstand bij ons thuis. In *the end* is het dan meestal: en ze leefden er nog lang en gelukkig.

Gluren bij de buren

Het doen en laten in en rond ons huis wordt niet alleen bepaald door onszelf maar ook door tal van anderen. Zo leren we ook van onze buren. In stedelijke woonwijken met rijtjeshuizen adviseren jonge gezinnen elkaar de traditionele indeling van een grote slaapkamer voor de ouders op de eerste verdieping aan de voorzijde van het huis op te geven en af te staan aan de kinderen. De nachtelijke stedelijke drukte verstoort kinderen immers niet in hun slaap, omdat ze reeds op een vroeger uur dan volwassenen in een diepe slaap verzonken geraken. In een suburbane woonwijk is het dan weer opvallend hoe de gepensioneerde bewoners, die allemaal bouwden eind jaren 1970, elkaar beinvloeden om hun donkere meubels te vervangen door een lichter gekleurde versie. Binnenkijken bij anderen is erg populair. We laten ons graag inspireren door echte levens. Zo struinen we met zijn allen graag rond in grote meubelzaken, waar talrijke huiskamers het dagelijkse wonen zo goed mogelijk proberen na te bootsen. We vinden er echte boeken en talrijke sporen van gewone, dagelijkse bezigheden. We gedragen er ons ook zoals thuis. We testen de zitbank, openen de kasten, aaien de knuffelbeesten en bediscussiëren er nieuwe woonplannen en -wensen. Het openhuizenweekend Mijn Huis Mijn Architect brengt ons, zoals we dat graag hebben, tot achter de voordeur van echte huizen met authentieke mensen bij wie we anders niet zo makkelijk over de vloer zouden komen.

Huiselijke avonturen

Terwijl het huis leefbaar wordt door onze dagelijkse routines is er ook nood aan avontuur. Hoe vaak komt het niet voor dat we iemands huis voor het eerst bezoeken en een compliment geven aan de gastvrouw over een mooi schilderij aan de muur en dat ze reageert dat ze er op uitgekeken is en dringend nood heeft aan wat verandering? En zoals ze in de volksmond zeggen het is 'beter te schuiven met de meubels dan met de echtgenoot'. Huizen en de mensen erin staan niet stil in de tijd en zeker niet alles blijft in onze huizen bij het oude. Zo wordt de ronde put, destijds gegraven in de tuin om de trampoline voor de kinderen in te plaatsen, omgevormd tot een zitput rond een centrale vuurkorf om gasten te ontvangen. Garages, met nochtans een duidelijke functie maar weinig specificaties, zijn gevoelig voor andere gebruiken. In een sociale woonwijk staat de auto voortaan op straat en fungeert de garage als een (indoor)-verlengstuk van de voortuin waar buren elkaar spontaan kunnen ontmoeten, al dan niet met een drankje. In een ander huis wordt de garage dan weer gehalveerd en wordt een studentenkamer voor zoonlief toegevoegd. De studentenkamer bevindt zich *out of place*, namelijk in huis, maar wordt wel voorzien van een afzonderlijke ingang. In een verkavelingswijk tovert een huisvrouw de garage om tot strijkkamer, waarbij ze het ophangsysteem van de garagepoort gebruikt om netjes gestreken hemden aan op te hangen vooraleer ze in de kast te doen verdwijnen. Een andere garage weerspiegelt dan weer de droom van een kleinkind. Pal in het midden van de garage ligt een hoopje verkleedkleren, een brandweermanoutfit, alsook een bijpassende tenue voor opa, om tijdig te kunnen uitrukken bij brand. Mensen zijn niet enkel ontvangers van het ontwerp van een architect, maar doen er ook zelf iets mee. Ze ontwerpen hun huis, lang nadat de architect er gepasseerd is, op hun eigen manier continu verder via een serie van kleine of zelfs grote interventies. De doe-het-zelvers in ons brengen het er op het ene moment goed van af en op het andere moment dan weer iets minder. Denken we maar aan het Vlaams landschap met koterijen en aan tv-programma's zoals 'Help, mijn man is een klusser'.

Op het ritme van het leven?

In Vlaanderen is het bezitten van een eigen woning vaak een essentieel onderdeel van het volwassen worden. De meeste Vlamingen zijn erg honkvast en verhuizen daarna zelden, waardoor het dan ook jammer is dat de ontmoeting met een architect vaak slechts één moment in ons leven behelst. Een huis begint te leven, als mensen erin komen wonen. De architect vertrekt dus eigenlijk wanneer het feestje net begint. Bewoners, bouwheren in het jargon, worden aan het begin van de samenwerking gevraagd hun noden en behoeften duidelijk te verwoorden, maar op welke woonervaringen kunnen ze terugvallen? Voor de jonge bouwers zijn dat enkel die van hun ouders. En dan weten ze meestal heel goed wat ze niet willen. Wat we wel willen is voor iedereen sowieso moeilijker te formuleren. In onze dagelijkse bewegingen in huis hebben we eigen codes en routines ontwikkeld, maar dat is iets dat we gewoon doen en niet iets waarover we praten. Laat staan dat we kunnen verwoorden hoe onze toekomst er zal uitzien. In zijn interessant boek 'How buildings learn. What happens after they're built?' stelt Stewart Brand dat gebouwen vaak niet ontworpen zijn om zich aan te passen, alhoewel ze constant veranderen. En dat lijkt ons voor het wonen in Vlaanderen een belangrijke toekomstige ontwerpopgave. Hoe kunnen we onze huizen ontwerpmatig meer aanpassen aan het ritme van het leven van de bewoners? We moeten ons bovendien afvragen, zoals socioloog William Whyte dat deed, of de ruimte die we ontwerpen voor de mensen van vandaag ook zal werken voor komende generaties. Whyte stelt vervolgens vast dat ruimtes die zo ontworpen zijn dat ze goed werken voor hun oorspronkelijke doelpubliek, meestal ook goed werken voor toekomstige generaties. Meer dan dat zelfs. Ze zijn bepalend voor de toekomst.

Architectuur met oog voor de kleine mechanieken

Dat deze ontwerpopgave niet eenvoudig is, ligt niet louter aan bewoners omdat ze niet goed genoeg kunnen formuleren wat hun noden en behoeften zijn. Ook niet aan de architecten. Architecten beschikken immers niet over een glazen bol. Het ontwerp is steeds een hypothese. Deze hypothese kan echter wel meer plausibel gemaakt worden door na het opleveren van het gebouw ook nog samen thuis te zijn, bewoner samen met architect. Wanneer het huis begint te leven, zullen kleine en alledaagse mechaniekjes tussen bewoners en de ruimte van het huis nog wat beter gesmeerd moeten worden. Stewart Brand stelt dat niet voor als falen, maar als de gewone gang van zaken. Hij doet de belangrijke vaststelling dat een architect die dergelijke kleine wrevels (eigen aan het bewonen van een nieuw huis) ernstig neemt en ze snel komt oplossen, nadien deel blijft uitmaken van het huis en haar bewoners. Het oog hebben voor de erupties in de kleine mechanieken, blijft immers niet zonder gevolg. Wanneer het huis en de mensen erin geëvolueerd zijn en nood hebben aan verandering, wordt immers opnieuw een beroep gedaan op de betrokken architect.

Daarnaast is het op zich voor architecten een leerrijke ervaring om op verschillende tijdstippen zoals vlak na de oplevering, maar ook een hele tijd later, nog eens op huisbezoek te gaan. Samen met de bewoners kan gaandeweg ontdekt worden wat werkt en wat niet. Architect en bewoner leren van elkaar. We vermijden zo ook dat sommige bewoners zich iets te enthousiast storten in een ondoordacht zelfproject. Het mee blijven leven met de bewoners en hun huis kan gezien worden als een voortgezette opleiding in de architectuur. Als architecten deze opleiding niet volgen, dan is het net alsof ze leren koken door enkel uit eten te gaan op restaurant en dus zonder een stap te zetten in de keuken, om met een onverwachte verscheidenheid aan ingrediënten daadwerkelijk aan de slag te gaan. Dan wordt Mijn Architect van Mijn Huis Mijn Compagnon de route!

Ruth Soenen(1970) is doctor in de sociale en culturele antropologie. Sinds 2013 is ze zaakvoerder van het onderzoeks- en adviesbureau Simply Community.